אם כן מדוע כשהעידו הדיינים קודם שחתמו הם נאמנים להכשירו, והרי בודאי מדובר שהערעור יצא על ידי שני עדים, ואם כן תְּרֵי וּתְרֵי נִינְהוּ – יש כאן שתי כיתות עדים המכחישות זו את זו, שנים אומרים שהוא גזלן ושנים אומרים שאינו גזלן, ואין להכשירו מספק. **וְאִי** מדובר **בְּעֶרְעָר דְּפָנֵם מַשְׁפָּחָה**, שאמרו המערערים שהוא עבד כנעני הפסול לדון (ב"ק פח.), אם כן מדוע לאחר שחתמו הדיינים על הקיום אינם נאמנים להעיד שאינו עבד ולהכשירו, והרי **גִּלּוּי מִלְּתָא בְּעָלְמָא הוּא** – זהו דבר העתיד להתגלות ולהתברר, האם הוא עבד או לא, ואין הדבר תלוי לגמרי בעדותם, ויש להאמינם ולהכשירו.

מתרצת הגמרא: **לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ** – באמת יש לומר כפי שסברנו בתחילה, שמדובר **בְּעֶרְעָר דְּנַזַלְנוּתָא**, ומה שהקשינו שאם כן מדוע נאמנים האחרונים המכשירים יותר מהראשונים שפסלוהו, יש לתרץ שבאמת אינם מכחישים אותם, אלא **קָאָמְרִי הָנֵי** – אומרים הדיינים, אמנם היה גזלן כדבריכם, אך **יָדְעִינַן בֵּיהּ דְּעָבַד תְּשׁוּבָה** – אנו יודעים שעשה תשובה וחזר לכשרותו, וכיון שאינם סותרים את דברי הראשונים, נאמנים, ובלבד שיעידו קודם שחתמו, שלא יהיו נוגעים בדבר.

* * *

הגמרא ממשיכה לדון בענין קיום שטרות: **אָמַר רַבִּי זֵירָא, הָא מִלְּתָא** – הלכה זו, **מֵרַבִּי אַבָּא שְׁמִיעַ לִי** – שמעתיה מרבי אבא, **וְאִמנם, אִי לָאו רַבִּי אַבָּא דְּמִן עַכּוֹ** – לולי רבי אבא מהעיר עכו שהזכירה לי, **שְׁכִיחָתָה** – הייתי שוכחה. וכך היא ההלכה, **שְׁלֹשָׁה** דיינים **שֶׁיָּשְׁבוּ לְקַיֵּים אֶת הַשָּׁטָר**, ולאחר שגמרו בדעתם שהוא אמיתי ועדיין לא חתמו על קיומו **מֵת אֶחָד מֵהֶם**, אמנם יכולים שני הדיינים הנותרים לכתוב את הקיום לבדם, אך **צְרִיכִין לְמֵימַר דבר** זה בתחילת נוסח הקיום, **'בְּמוֹתָב תְּלָתָא הֲווֹ וְחַד לֵיתוֹהִי'** – 'במושב שלשה דיינים היינו, ואחד איננו', ויחתמו בסוף נוסח הקיום, שאם לא יכתבו כן, יסבור הרואה שקיימוהו שני דיינים לבדם, שלא כדין, שהרי קיום שטרות צריך שלשה.

מוסיפה הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, וְאִי כָּתַב בֵּיהּ** – ואם כתבו בנוסח הקיום **'שְׁטָרָא דְּנָן נָפַק לָקָדָמָנָא בֵּי דִּינָא'** – 'שטר זה יצא לפנינו, בית דין', **תּוּ לֹא צְרִיךְ** – אין צריך לפרש בו שאחד מת, כיון שדבר ידוע הוא שאין בית דין פחות משלשה, ונוסח זה מוכיח שהתקיים השטר בפני שלשה.

מקשה הגמרא: מדוע די בכתיבת נוסח זה, **וְהרי** הרואה יסבור **דִּלְמָא 'בֵּית דִּין חָצוּף' הוּא**, כלומר בית דין של שנים, **וּבְדִשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל, שְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ לבדם, דִּינֵיהֶם דִּין**, כיון שמן התורה די בכך, **אֶלָּא** שֶׁבית דינם נִקְרָא **'בֵּית דִּין חָצוּף'**, לפי שתיקנו חכמים שידונו לפחות בשלשה, והם העיזו פניהם לעבור על תקנה זו. מתרצת הגמרא: כוונת רב נחמן בר יצחק **הָכְתִיב בֵּיהּ** – שכתבו בנוסח הקיום 'שטרא דנן נפק לקדמנא **בֵּי דִּינָא דְּרַבָּנָא אַשִׁי'**, כלומר, שטר זה יצא לפני בית דינו של רב אשי, וברור שהם לא יעברו על התקנה אלא ידונו בשלשה, ויבין הרואה שהסיבה שחתמו עליו רק שנים היא כיון שמת השלישי.

מקשה הגמרא: **וְדִלְמָא רַבָּנָן דְּבֵי רַב אַשִׁי כְּדִשְׁמוּאֵל סָבְרִי לְהוּ** – שמא דייני בית דינו של רב אשי סוברים כשמואל, ששנים יכולים לקיים את השטר. מתרצת הגמרא: **הָכְתִיב בֵּיהּ 'וְאָמַר לָנָא רַבָּנָא אַשִׁי'** – מדובר שכתבו בשטר והורה לנו רב אשי לקיים את השטר, ובודאי לא היה מורה כן אם לא היו שלשה.

משנה

כהמשך למשניות הקודמות (טו: יח:), משנתינו ממשיכה לדון בנאמנות של 'הפה שאסר הוא הפה שהתיר': **הָאִשָּׁה** שלא היתה מוחזקת אצלינו כנשואה, **שֶׁאָמְרָה, אֵשֶׁת אִישׁ הָיִיתִי**, ואולם עתה **גֵּרוּשָׁה אֲנִי, נֶאֱמֶנֶת** להתיר עצמה להינשא, **שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר** – שאמרה שהיתה אשת איש, **הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר** – שאמרה שהתגרשה. **וְאִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁהָיְתָה אֵשֶׁת אִישׁ, וְהִיא אוֹמֶרֶת** אמנם הייתי אשת איש, אך עתה **גְּרוּשָׁה אֲנִי, אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת**, שהרי אף ללא הודאתה יודעים אנו שהיתה נשואה, ואינה נאמנת לומר שהתגרשה.

דין נוסף בענין זה: אשה שנשבתה לבין הגויים מוחזקת אצלינו כמי שנבעלה לגוי, ופסולה לכהונה. ואם באה לפנינו אשה שלא הוחזקה כשבויה **וְאָמְרָה, נִשְׁבֵּיתִי לבין הגויים וּטְהוֹרָה אֲנִי** – לא נבעלתי לאחד מהם, **נֶאֱמֶנֶת**, ומותרת להינשא לכהן, **שֶׁהַפֶּה שֶׁאָסַר הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר**, שהרי היא זו שאמרה לנו שנשבתה, ואומרת גם שלא נטמאה. **וְאִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁנִּשְׁבֵּית, וְהִיא אוֹמֶרֶת טְהוֹרָה אֲנִי, אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת**, אלא היא בחזקת בעולה לגוי ואסורה לכהן. **וְאִם מְשֻׁנָּשֵׂאת** – לאחר שנישאת על פי דבריה, שהיה לה 'פה שאסר', **בָּאוּ עֵדִים**, ונמצא שמעתה אין לה 'פה שאסר', **חֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא** מבעלה.

* * *

גמרא

הגמרא מבארת מהיכן נלמד דין 'הפה שאסר': **אָמַר רַב אַסִי, מְנַיִן** למדנו **לִדין 'הַפֶּה שֶׁאָסַר הוּא הַפֶּה שֶׁהִתִּיר' מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי המוציא שם רע על אשתו ואומר שלא היתה בתולה, **שבא** אבי הנערה לבית דין ואומר להם **'אֶת בִּתִּי נָתַתִּי לְאִישׁ הַזֶּה לְאִשָּׁה וַיִּשְׂנָאֶהָ, וְהִנֵּה הוּא שָׂם עֲלִילֹת דְּבָרִים לֵאמֹר לֹא מָצָאתִי לְבִתֵּךְ בְּתוּלִים, וְאֵלֶּה בְּתוּלֵי בִתִּי'** (דברים כב טז), כלומר, האב אומר שקיבל קידושין עבור בתו מאדם זה, והרי כשאמר האב שקידשה 'לְאִישׁ', ולא פירש מי הוא, **אֲסָרָהּ** בכך על כל העולם מדין אשת איש. ובשהוסיף ואמר 'הַזֶּה', כלומר שקידשתיה לאדם זה, **הַתִּירָהּ** לבעלה, ומוכח שהאמינתו התורה לומר למי קידש את בתו, כיון שהוא זה שאמר לנו שקידשה, ולולי דבריו היתה מוחזקת כפנויה.

הגמרא מבררת מדוע צריך ללמוד דין זה מפסוק. שואלת הגמרא: **לָמָּה לִי קְרָא**, הרי **סָבְרָא הִיא** שיהא נאמן, **הוּא אֲסָרָהּ וְהוּא שָׁרֵי לָהּ** – כיון שהוא זה שאסרה, ואתה מאמינו בכך, יש לך להאמינו גם למה שהתירה. משיבה הגמרא: אכן דין 'הפה שאסר' נלמד מסברא, **אֶלָּא כִּי אִיצְטְרִיךְ קְרָא** – הפסוק הוצרך **לְכִדְרַב הוּנָא אָמַר רַב, דְּאָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, מְנַיִן לָאָב שֶׁנֶּאֱמָן לְאֲסוֹר אֶת בִּתּוֹ** הקטנה או הנערה **מִן הַתּוֹרָה** על ידי שיאמר שקידשה, **שֶׁנֶּאֱמַר 'אֶת בִּתִּי נָתַתִּי לְאִישׁ'**, ומשמע שהוא יכול לקדשה, ואף נאמן לומר כן ולאוסרה על כל העולם, אך מה שהוא יכול לחזור ולומר שהקידושין היו לאיש 'הזה' ולהתירה, זה פשוט מסברא, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר.

מקשה הגמרא: אם כן לשון 'הַזֶּה' שאמרה התורה **לָמָּה לִי**, והרי לא התחדש בכך שום דין. מתרצת הגמרא: לשון 'הזה' **מִיבָּעֵי לֵיהּ** – נצרכת **לְכִדְתָנֵי רַבִּי יוֹנָה**. **דְּתָנֵי רַבִּי יוֹנָה, נאמר בפסוק 'אֶת בִּתִּי נָתַתִּי לְאִישׁ הַזֶּה'**, ויש ללמוד מכך שדוקא אם האב אומר שקידשה לאיש 'הַזֶּה', והוא הוציא עליה שם רע, חייב לשלם לה קנס, **וְלֹא לְיָבָם** – אך אם יאמר האב שקידשה לאדם מסוים, וקודם שנשאה מת ללא בנים והוצרכה להתייבם לאחיו, ואח זה הוא שהוציא עליה שם רע שלא מצא לה בתולים, אינו חייב בקנס זה.

* * *

הגמרא מביאה ברייתות בדין נאמנות אדם לחזור בו מדבריו: **תָּנוּ רַבָּנָן, הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה אֵשֶׁת אִישׁ אֲנִי, ולאחר זמן חָזְרָה וְאָמְרָה פְּנוּיָה אֲנִי, נֶאֱמֶנֶת**, ומותרת להינשא.

מקשה הגמרא: כיצד היא נאמנת לחזור בה, **וְהָא שַׁוְּיֵהּ לְנַפְשָׁהּ חֲתִיכָה דְּאִיסּוּרָא** – והרי כשאמרה שהיא אשת איש, אסרה את עצמה על כל העולם, ואדם נאמן לאסור את עצמו אף במקום שאין עדים על כך, וכיצד היא יכולה לחזור בה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבָא בַּר רַב הוּנָא**, מדובר בברייתא **בְּגוֹן שֶׁנָּתְנָה אֲמַתְלָא** – טעם וסיבה **לְדִבְרֶיהָ** הראשונים, מדוע אמרה שהיא אשת איש.

מסייעת הגמרא לתירוץ זה מברייתא אחרת: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – כך גם שנינו בברייתא אחרת, שנאמנות זו היא על ידי אמתלא, אשה **שֶׁאָמְרָה אֵשֶׁת אִישׁ אֲנִי, וְחָזְרָה וְאָמְרָה פְּנוּיָה אֲנִי, אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת. וְאִם**

המשך בעמוד כט

נָתְנָה אַמַּתְלָא לִדְבָרֶיהָ, נֶאֱמָנֶת. ממשיכה הברייתא: וּמַעֲשֶׂה נָמִי – וכך גם היה מעשה בְּאִשָּׁה אַחַת גְּדוֹלָה – ממשפחה חשובה, שֶׁהָיְתָה גְּדוֹלָה בְּנוֹי, וְקָפְצוּ עָלֶיהָ בְּנֵי אָדָם שרצו לְקַדְּשָׁהּ, וְאָמְרָה לָהֶם 'מְקוּדֶּשֶׁת אֲנִי'. לְיָמִים – לאחר זמן עָמְדָה וְקִדְּשָׁהּ אֶת עַצְמָהּ. אָמְרוּ לָהּ חֲכָמִים, מָה רָאִית לַעֲשׂוֹת כֵּן, והרי בתחילה אמרת שאת כבר מקודשת, וכיצד חזרת וקיבלת קדושין. אָמְרָה לָהֶם, בַּתְּחִלָּה כְּשֶׁבָּאוּ עָלַי לקדשני אֲנָשִׁים שֶׁאֵינָם מְהוּגָנִים, דחיתי אותם וְאָמַרְתִּי להם מְקוּדֶּשֶׁת אֲנִי, כדי שלא יפצירו בי להינשא להם. עַכְשָׁיו שֶׁבָּאוּ עָלַי אֲנָשִׁים מְהוּגָנִים, עָמַדְתִּי וְקִדַּשְׁתִּי אֶת עַצְמִי, שבאמת פנויה הייתי.

וְזוֹ חֶלְכָּה הָעֲלָה רַב אַחָא שֵׁר הַבִּירָה לְפָנֵי חֲכָמִים בְּאוּשָׁא, וְאָמְרוּ חכמים, אִם נָתְנָה אַמַּתְלָא לִדְבָרֶיהָ, נֶאֱמֶנֶת.

* * *

הגמרא דנה בנאמנות האדם לחזור בו על ידי אמתלא. מסתפקת הגמרא: בְּעָא מִינֵּיהּ שְׁמוּאֵל מֵרַב, אשה שאָמְרָה לבעלה מַמְאָה אֲנִי בטומאת נדה, וְחָזְרָה בה לאחר כדי דיבור וְאָמְרָה טְהוֹרָה אֲנִי, ושקר היו דברי הראשונים, מַהוּ, האם היא נאמנת לחזור בה על ידי אמתלא. פושטת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב, אַף בְּזוֹ, אִם נָתְנָה

אֲמַתְלָא לִדְבָרֶיהָ הראשונים, שאמרה טמאה אני, נֶאֱמֶנֶת לומר עתה טהורה אני. מספרת הגמרא: תָּנָא מַתְנֵיתֵיהּ אַרְבָּעִים זִימָנִין – שינן שמואל דין זה של רב ארבעים פעמים, וַאֲפִילּוּ הָכִי לֹא עָבֵד שְׁמוּאֵל עוּבְדָּא בְּנַפְשֵׁיהּ – ואף על פי כן לא נהג כן שמואל בעצמו, שכשאמרה לו אשתו טמאה אני ואחר כך חזרה בה ואמרה שהיא טהורה, ונתנה אמתלא לדבריה הראשונים, החמיר שמואל על עצמו והצריכה לטבול תחילה.

* * *

הגמרא מביאה ברייתא בענין שתי כיתות עדים המכחישות זו את זו בהתרת אשת איש: תָּנוּ רַבָּנָן, אשה המוחזקת כאשת איש, ושְׁנַיִם אוֹמְרִים שֵׁמֵת בעלה והיא מותרת להינשא, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא מֵת, והיא עדיין אשת איש. או שהיו שְׁנַיִם אוֹמְרִים נֶהְנֶגְרָשָׁה, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא נֶהְנֶגְרָשָׁה. הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא לאחר, לפי שהדבר ספק, וְאמנם אִם עברה ונִשֵּׂאת, לֹא תֵּצֵא מבעלה השני. רַבִּי מְנַחֵם בַּר יוֹסֵי חולק ואוֹמֵר, אף אם נישאת לאחר, תֵּצֵא, שהרי יתכן שהיא אשת איש. אָמַר רַבִּי מְנַחֵם בַּר יוֹסֵי, אֵימָתַי אֲנִי אוֹמֵר שאף אם נישאת תֵּצֵא, רק בִּזְמַן שֶׁתְּחִילָּה בָּאוּ הָעֵדִים שאמרו שהיא אסורה, וְאַחַר כָּךְ עברה ונִשֵּׂאת, שכיון שנישאת באיסור, קנסוה שתצא מבעלה, אֲבָל אם תחילה באו העדים שאמרו שמת בעלה, ונִשֵּׂאת כדין, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים והכחישום, ואמרו שלא מת, לֹא תֵּצֵא, דכיון שנישאת כדין אין לקונסה.

הגמרא מברר מדוע אם נישאת לא תצא. מקשה הגמרא: מִכְּדִי תְּרֵי וּתְרֵי נִינְהוּ – הרי יש כאן שני עדים המעידים שהיא פנויה ושנים המעידים שהיא נשואה, הָכָא עֲלֵיהּ בָּאְשָׁם תָּלוּי קָאֵי – חייב להביא 'אשם תלוי', כדין הבא במזיד על שפק אשת איש, ואיך יתכן שאם נישאת לא תצא. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, אכן אם נישאת לסתם אדם, תצא, אך בברייתא מדובר כְּגוֹן שֶׁנִּשֵּׂאת לְאֶחָד מֵעֵדָיהּ המעיד שהיא אלמנה או גרושה, וכיון שהוא יודע בבירור שהיא מותרת לו, ואינו חייב קרבן על ביאתה, אי אפשר לחייבו להוציאה.

ממשיכה הגמרא ומקשה: אמנם אותו עד שנשאה אינו עובר איסור, אך עדיין קשה, שהרי הֵיא נוֹפָהּ בָּאְשָׁם תָּלוּי קָיְימָא – האשה עצמה אינה יכולה לסמוך על דברי העד כשיש הכחשה של 'תרי ותרי', ואם נבעלה לאדם אחר חייבת אשם תלוי, ומדוע לא נחייבה לצאת ממנו. מתרצת הגמרא: מדובר בְּאופן שהאשה עצמה גם כן אוֹמֶרֶת בְּרִי לִי שמת בעלי, שאילו היה חי בודאי היה בא, ואף היא אינה חייבת אשם תלוי, ולכן לא תצא.

* * *

הגמרא מביאה מימרא של רבי יוחנן בענין זה של הכחשה בין עדים: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אשת איש, שֶׁשְּׁנַיִם אוֹמְרִים שֵׁמֵת בעלה, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים שלֹא מֵת, הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא, שמא היא עדיין אשת איש, וְאִם נִשֵּׂאת לאחר, לֹא תֵּצֵא מבעלה השני. אבל אם שְׁנַיִם אוֹמְרִים נֶהְנֶגְרָשָׁה, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא נֶהְנֶגְרָשָׁה, הֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא, וְאִם נִשֵּׂאת לאחר, תֵּצֵא.

מבררת הגמרא: מַאי שְׁנָא רִישָׁא וּמַאי שְׁנָא סֵיפָא – מה החילוק בין אופן שההכחשה היא בענין מיתת בעלה, שאם נישאת לא תצא, לבין אופן שההכחשה היא בענין גירושי האשה, שאם נישאת תצא.

הגמרא מביאה שלשה ביאורים בדברי רבי יוחנן. מבארת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, תַּרְוַיְיהוּ בְּעֵד אֶחָד – יש לפרש ולגרוס בדברי רבי יוחנן שמדובר באופן שההכחשה היא בין עד אחד לעד אחד, ולא בין שתי כיתות עדים, ולכן, אם עֵד אֶחָד אוֹמֵר שֵׁמֵת בעלה, הֵימְנוּהוּ רַבָּנָן בְּבֵי תְּרֵי – האמינוהו חכמים כשני עדים, כיון שיש חזקה שהאשה תדקדק היטב קודם שתינשא (יבמות פח.), וְכִדְעוּלָּא, דְּאָמַר עוּלָּא, כָּל מָקוֹם שֶׁהָאֱמִינָה תּוֹרָה לְעֵד אֶחָד לאסור או להתיר, הֲרֵי זה כאילו העידו כָּאן שְׁנַיִם, וְהָאי – העד האחר דְּקָאָמַר לֹא מֵת, הָווֹ לֵיהּ חַד – אינו נחשב אלא כעד אחד, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד מתקבלים בְּמָקוֹם שְׁנַיִם המכחישים אותו, ולכן אם נישאת לא תצא.

לפני שתבאר הגמרא מדוע בגירושין אין אומרים כן, מבררת הגמרא: אִי הָכִי – אם כן, שאנו מחשיבים את האומר שמת בעלה כשנים, מדוע אמר רבי יוחנן שרק אם נישאת לא תצא, הרי אֲפִילּוּ לְכַתְּחִלָּה נַמִי יכולה להינשא על פיו. משיבה הגמרא: אמנם מעיקר הדין מותר לה להינשא, אך לכתחילה ראוי לה להמנע מכך, מִשּׁוּם דברי הַרַב אַסִּי. דְּאָמַר רַב אַסִּי – היה רב אסי רגיל לומר את הפסוק דלהלן (משלי ד כד) לגבי דברים שראוי להמנע מהם אף שהם מותרים, משום החשד, 'הָסֵר מִמְּךָ עִקְּשׁוּת פֶּה' – אל תעשה דבר שילעיזו בו הבריות ויעקמו עליך פיהם, 'וּלְוַוּת שְׁפָתַיִם הַרְחֵק מִמֶּךָּ' – המנע מלעשות דברים שיבואו לרנן עליך ברמז. וכיון שכאן אין הדבר ידוע לכולם שעד אחד האומר שמת בעלה נאמן יותר מהעד האומר שלא מת, יבואו להלעיז עליה שנישאת שלא כדין, ולכן ראוי שלא תינשא.

ממשיך אביי לבאר את הסיפא של דברי רבי יוחנן: אבל בְּסֵיפָא, שעֵד אֶחָד אוֹמֵר נֶהְנֶגְרָשָׁה, וְעֵד אֶחָד אוֹמֵר לֹא נֶהְנֶגְרָשָׁה, הרי תַּרְוַיְיהוּ – שני העדים בְּאֵשֶׁת אִישׁ קָמַסְהֲדִי – שניהם מעידים על כך שהיתה אשת איש, וְהַאי – העד דְּקָאָמַר נֶהְנֶגְרָשָׁה, הָווֹ לֵיהּ חַד – הרי הוא יחיד המעיד נגד חזקת אשת איש, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד מתקבלים בְּמָקוֹם שְׁנַיִם, ולכן היא נשארת בחזקת אשת איש, ואף אם נישאת תצא.

רבא מבאר את דברי רבי יוחנן באופן אחר: רָבָא אָמַר, לְעוֹלָם תְּרֵי וּתְרֵי נִינְהוּ – באמת רבי יוחנן אמר את דבריו באופן ששתי כיתות של שני עדים מכחישות אלו את אלו, והיינו כאופן של הברייתא שהובאה לעיל, שלדעת תנא קמא בין בעדות מיתה ובין בעדות גירושין אם נישאת לא תצא, ולרבי מנחם בר יוסי בשני האופנים אם נישאת תצא, וְרָאָה – הסכים רַבִּי יוֹחָנָן לִדְבָרָיו שֶׁל רַבִּי מְנַחֵם בַּר יוֹסֵי בְּגֵרוּשִׁין – כשההכחשה בין העדים היא האם האשה התגרשה, שאם נישאת תצא, וְלֹא רָאָה דבריו בְּמִיתָה, אלא את דברי תנא קמא, שאם נישאת לא תצא.

שואלת הגמרא: מַאי טַעֲמָא – מה הטעם לחלק בין מיתה לגירושין. משיבה הגמרא: בְּמִיתָה, אֵינָהּ יְכוֹלָה מַכְחֶשְׁתּוֹ – אם יבא בעלה לפניה, לא תוכל להכחיש ולומר שמת, וכיון שכך היא חוששת להינשא כל זמן שלא ידוע לה בבירור שאכן מת בעלה, ולכן אם נישאת לא תצא, כיון שאנו סומכים על כך שביררה את הדבר. אך בגֵּרוּשִׁין, שאף אם יאמר בעלה שלא גירשה יְכוֹלָה מַכְחֶשְׁתּוֹ – יכולה היא להכחישו ולומר שגירשה, אין ראיה שביררה את הדבר היטב, ולכן אם נישאת תצא.

תמהה הגמרא: וּמִי חֲצִיפָה כּוּלֵּי הַאי – וכי אתה חושש שהאשה תעיז פניה בפני בעלה לומר שגירשה, בזמן שלא גירשה, וְהָאָמַר רַב הַמְנוּנָא, הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ גֵּרַשְׁתַּנִי, נֶאֱמֶנֶת, לפי שיש חֲזָקָה שאֵין אִשָּׁה מְעִיזָה פָּנֶיהָ בִּפְנֵי בַּעְלָהּ לומר שגירשה אם באמת לא גירשה, ואף בנידון זה יש לסמוך על כך שביררה את הדבר, כיון שאינה יכולה להעיז פניה לומר שהתגרשה.

משיבה הגמרא: הָנֵי מִילֵּי – דבר זה, שאין אשה מעיזה פניה בפני בעלה, הוא הֵיכָא דְּלֵיכָּא עֵדִים דְּקָא מְסַיְּיעֵי לָהּ – רק באופן שאין עדים המסייעים לדבריה, אֲבָל הֵיכָא דְּאִיכָּא עֵדִים דְּקָא מְסַיְּיעֵי לָהּ ואומרים שגירשה, מְעִיזָה וּמְעִיזָה לומר 'גרשתני', ולכן אינה מדקדקת היטב קודם שנישאת, ואם נישאת תצא.

רב אסי מבאר את דברי רבי יוחנן באופן אחר: רַב אַסִּי אָמַר, באמת רבי יוחנן עוסק באופן שיש הכחשה של תרי ותרי, והוא פוסק כחכמים שבברייתא, שאם נישאת לאחד מעדיה ואומרת ברי לי שמת או גרשני, לא תצא. ומה שאמר רבי יוחנן שיש חילוק בין עדות על מיתה לעדות על גירושין, היינו כְּגוֹן דְּאָמְרִי עֵדִים 'עַכְשָׁיו [–היום] מֵת', ועדים אחרים מכחישים אותם, או שאמרו העדים 'עַכְשָׁיו [–היום] גֵּירְשָׁהּ', ועדים אחרים הכחישום, ולכן חלוק הדבר, שהרי מִיתָה, אף שהאשה טוענת ברי שמת, לֵיכָּא לְבָרוּרֵי – אינה יכולה לברר זאת, שהרי אם טבע או אכלו ארי אין לה דרך להוכיח זאת, ולכן אם נישאת לא תצא. אבל בגֵּרוּשִׁין, אִיכָּא

המשך בעמוד קעג

לְבָרוּרָהּ – אפשר לומר לה שתברר את הדבר, שהרי היא טוענת
ברי שגירשה, דְּאָמְרִינַן לָהּ, **אִם אִיתָא** דְּהָכִי הַוָה – אם אכן כך היה,
שבעלך גירשך, **אַחֲזִי לָן גִּיטָּךְ** – הראי לנו את הגט שנתן לך, ובזמן
קצר כזה לא מסתבר שאבד, וכיון שאינה מראה אותו אין דבריה
מסתברים, ואף אם נישאת תצא.

* * *

הגמרא מביאה ברייתא נוספת הדנה בהכחשת שתי כיתות עדים:
תָּנוּ רַבָּנָן, שְׁנַיִם שֶׁאוֹמְרִים על אשה מסוימת **שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה** לפלוני,
וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים שלֹּא נִתְקַדְּשָׁה, הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא לאחר, שמא
מקודשת היא, **וְאִם נִשֵּׂאת** לאחר, **לֹא תֵּצֵא** מהשני. אבל אם **שְׁנַיִם**
אוֹמְרִים על אשה מסוימת **שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה** מבעלה, **וּשְׁנַיִם** אחרים **אוֹמְרִים**
לֹא נִתְגָּרְשָׁה, הֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא לאחר, שמא לא נתגרשה מבעלה,
ועדיין היא אשת איש, **וְאַף אִם נִשֵּׂאת, תֵּצֵא.**